

Eakate päevast ja elust Tõstamaa hooldekodus

Teatavasti on 1. oktoober kuulutatud ülemaailmseks eakate inimeste päevaks. Tõstamaa hooldekodus tähistati seda tähtpäeva 3-ndat korda. Seekord oli külla kutsutud kohalik folkloorirühm "Vokiratas". Kõigepealt tutvustati külalistele maja ja hoolealuste elukorraldust. Hooldekodus elab praegu 17 eakat inimest 9-s toas. Üksindaelamise lõbu saab nautida 3 hoolealust, kahekesi elatakse 4-s toas, ülejäänud peavad leppima eluga suuremas seltskonnas. Kõik toad on puhtad ja maitsekalt sisustatud. Majas on paari viimase aasta jooksul teostatud osaline "euroremont". Kaasaegse ja lausa uhke välimuse on saanud köök ja sanitaarsõlm. Hooldekodude suuremast "vaenlasest", spetsiifilisest hooldekodude lõhnast, pole jälgegi. Hooldekodul on 7 töötajat: juhataja **Ellen Aava**, kokk **Maie Miidu** ja hooldusõed **Pille Veeväli**, **Katrin Kiisler**, **Lea Kuk** (täidab ka med-õe kohustusi), **Svetlana Toots** ja **Pille Riin Juursalu**.

Nagu räägib energiline juhataja, teevad nad kõiki töid ühiselt. Neil

pole eraldi koristajat, ahjukütjat ega muruniitjat. Kui maja oli üle vaadatud, järgnes ühine lõuna. Pakuti praadi ja kohvi-kooki. Hoolealuseid toitlustatakse 4 korda päevas – seda on isegi nii palju, et osa inimesi ei jõua kõike ära süüa. Toidud on mitmekesised ja maitsvad – töötab ju seal vilunud kokk Maie Miidu.

Peale lõunasööki esitas "Vokiratas" vanu seltskonnatantse ja armastuslaule. Kontsert võeti soojalt vastu, isegi nii, et paluti ka jõulude ajal esinema tulla.

Vestlusringis hoolealustega selgus mõndagi huvitavat. Maja vanimaks elanikuks on 94 aastane Jaan Tamm. Võib ainult imetleda vanahärra head väljanägemist ja mälu – pidas allakirjutanule loengu riigivanem Pätsist ja vapside liikumisest esimese vabariigi ajal. Praegu on ta rahul Rütütl presidendiks saamisega. Eluga Tõstamaa hooldekodus on ta ka väga rahul. Tõstamaale on tulnud vanaduspõlve veetma ka 5 hoolealust väljaspoolt Tõstamaa valda. Üks neist – 70-aastane Elmar, kes eelistas Tõstamaad

Tammiste hooldekodule, ütles, et talle meeldib siin väga.

Peale selle, et vanakesed on pestud, söödetud, joodetud, hoolitseb hooldekodu juhtkond võimaluse piires ka nende meelelahutuse eest. Peetakse ühiseid sünnipäevi (selleks puhuks küpsetatakse kindlasti kringel või tehakse tort, elanike tarbeks on 2 televiisorit ja ajalehed "Maaleht", "Pärnu Postimees" ja "Videvik". Kodustel pensionäridel on, mille üle kadedust tundaks, sest vaevalt neist keegi suudaks praeguste hindade juures 3-e ajalehte tellida! Juhataja muretseb ainult sellepärast, et vanad ei taha liikuda ega õues jalutada. Sellest on kahju, sest liikumine vabas looduses on ju hea tervise pant.

Laulud-tantsud kuulatud - vaadatud ja jutud räägitud, asutas "Vokiratas" lahkuma, lubadusega jõulude ajal uuesti tulla. Hea oli lahkuda rahuliku südamega, sest Tõstamaa hooldekodus on võimalik väärikalt vananeda.

Efeline

TARKUSETERI VANADEST ja NOORTEST

Miski ei tee inimest kiiremini vanaks kui alaline mõtlemine sellele, et ta vananeb.

G.Lichtenberg (1742-1799), saksa kirjanik ja õpetlane

Ka vanadus on tulvil mõnused, kui osatakse neid kasutada.

Seneca (u.4-65), rooma filosoof-stoik, poliitikategelane ja kirjanik

Isegi kui ollakse vana, tuleb näidata, et omatakse veel iha elamiseks.

J.W.Goethe (1749-1832), saksa filosoof ja kirjanik

Raugad armastavad seepärast anda head nõu, et nad ei suuda enam anda halba eeskju.

La Rochefoucauld (1613-1680), prantsuse kirjanik-moralist

Kaks Marti Võlla raba servast

Tartus Baeri majas lõppes raamatuaasta näitus – Kaks Marti Võlla raba servast. Need kaks Marti minevikust – Mart Kiirats, kirjanikunimega Mats Mõtslane (1884-1956), koolmeister, ühistegelane. Ja teine, kirjamees, vallakirjutaja, rõugepanija, rahvaluule ja -juttude koguja nende täiendaja ja uute värsside kirjutaja Mart (Martin) Sohberg, hiljem Sooberg (1839-1927).

Mart Kiirats

Mart Sooberg

Näitus andis ülevaate Martide eluteest ja -tööst. Vaadata olid Tartu Õpetajate Seminari kasvandiku Mart Kiiratsi sünnikodu (Võlla rabast läänes Tõstamaa vallas) Kiraste küla Hendreku-Jaani talu ja selle küla elu tutvustavad üleskirjutused, fotod, tema Saarde ja Tori-Murru koolijuhatajana töötamisega seondud ning muidugi tema kirjutatud pooltosinat romaani ja jutustust. Vanema Mardi (Sooberg) sünnikodu on Võlla raba idaservas Võlla vallas Soeva külas Silde talus. See Mart oli kooliharidust saanud üldse vaid kuus kuud. Tegutses Võlla vallakirjutajana ja Audru, Jõõpre ja Võlla valla rõugepanijana 60 aastat. Elu viimase perioodi elas Tõstamaa

vallas Tõhelas Kiraste küla naaberkülas Teostes Antsu talus poeg Jaan Soobergi juures. Tõhelaski pannud ta rõugeid. Mardid olid ka hõimlased. Mats Mõtslase vennapoja tütar oli Mart Soobergi poja Jaan Soobergi naine. Lisaks taluhoonete kaardistamistöölle on nende talude elust-olust kirja pandud mälestusi Martide pereliikmetelt, neid tundnud inimestelt, huvitavat lisandus Helmi Mitilt (1901-1984) – kes oli mõlemas talus teenijaks olnud. Näitusel sai tutvuda Mart Soobergi väljaantud "Jututoojate" ja "Eesti laulutoojate", artiklite, käsikirjade, fotode ja Ü.Tedre monograafiaga "Martin Sohberg ja rahvalaul". Vaadata olid fotod Martide mälestuskividest, nende kodude külapäevadest, paikkonna läinud aegade kultuuriloost jm.

Vaike Hang

Tulemas on lihaveisekasvatuse õppepäev.

Sihtasutus Kihnu Väina Merepark korraldab 24. oktoobril Tõstamaa vallas asuvas Maria talus lihaveisekasvatuse õppepäeva. Tingimustes, kus lehmapidamine ainult kulusid toob ja seetõttu üks oluline sissetuleku allikas kadunud on, võiks lihaveiste pidamine olla just üheks võimaluseks, kuidas ka väikeloomapidajad oma töö eest tulu võiksid saada.

Kogemused mujalt Eestist näitavad, et võrreldes piimalehmadega on lihaveised tunduvalt vähenõudlikumad pidamistingimuste suhtes. Samuti on lihtsam nende igapäevane hooldamine. Ning oluline on sõltuvuse puudumine piimakombinaatide piimakokkuosturingidest. Kõik see on tunduvalt suurendanud huvi lihaveiste kasvatamise vastu kogu Eestis. Lihaveisekasvatuse perspektiivikust kinnitab ka Põllumajandusministeeriumi poolt sellest aastast makstav lihaveisekasvatuse toetus.

Ka Tõstamaa vallas võiks lihaveisekasvatust olla tulevikus üheks oluliseks loomapidamise alaks. Kuna siiani on sellekohast infot aga suhteliselt vähe liikunud, siis korraldamegi temaatilise õppepäeva, kus kõik, kel asja vastu huvi, saaksid oma küsimustele vastused. Õppepäeva peaesinejaks on Eesti Lihaveisekasvatajate Seltsi juhatause

esimees doktor Aigar Suurmaa, kes tutvustab erinevaid lihaveiste kasvatamisega seotud probleeme – erinevad tõud, kasvatamine, tõumaterjali hankimine, loomade realiseerimisvõimalused, makstavad toetused jmt. Oma kogemustest räägivad ka Tõstamaa lihaveisekasvatajad ning Matsalu looduskaitseala töötajad ja talunikud, kel kogemusi eri tõugu ja -tingimustes lihaveiste pidamise kohta juba mitmete aastate pikkuselt.

Õppepäeval on kohapealt võimalik osta ka värskest ilmunud trükiseid: "Lihaveisekasvatuse käsiraamat" ja "Loodussõbralik lihaveisekasvatust". Õppepäev on kõigile huvilistele tasuta. Paremaks organiseerimiseks palume huvilistel ennast osalema registreerida vallasekretäri juures hiljemalt 22.oktoobri hommikuks. Korraldatakse ka ühine transport vallakeskusest toimumiskohta.

Heikki Luhamaa

Sihtasutus Kihnu Väina Merepark

Augustikuu lehes ilmunud kirjandusliku viktoriini võitis Kirsti Talu.

Õnnitleme!

Toome siinkohal ära veelkord küsimused koos vastustega – ehk pakub huvi!

1. Tõstamaa rahvale on tuntuks saanud Enn Vaino oma raamatutega “Raketigarnison” ja “Elu kuldsed päevad”. Kus möödusid Ennu esimesed eluaastad?

V: Otepääl

2. 1910. aastal ilmus ühe eesti kirjaniku esikteos “Kraavitajad”, millest ilmus kokku kolm trükki. Järgnesid “Kukehansu Madis”, “Kusta Poland”, “Hans Tohver” jt, kokku 12 romaani. Ta kirjutas: “Mu kodu on kaugel seal kuskil Läänemaa sopis, ligi junnimaa piiri, Ristilt tuleb veel sõita ligi kuuskümmend versta...Mina olen sellisest metsanurgast pärit, kuhu kuskilt poolt ei pääse lähemalt ligi...” Kus oli see kodu ja kes oli see kirjanik?

V: Mats Mõtslane ja tema kodu Kiraste külas.

3. Kes oli see kirjamees (sünd. 1839.a.), kes andis välja seitse annet “Laulutoojaid” ja kümme annet “Jututoojaid”? Kuidas on tema elutee seotud Tõstamaa vallaga?

V: Martin Sohberg, elas oma

elu viimased 15 aastat Teoste külas.

4. “Mine ja saa meheks!” on lausutud paljudele koolilõpetajatele. Need sõnad pärinevad A.H.Tammsaare romaanist “Tõde ja õigus”. Kes lausus need sõnad Indrekule?

V: Hundipalu Tiit, Indreku ristiisa

5. A.H.Tammsaare romaanis “Tõde ja Õigus” ilmus ajavahemikul 1926-1933. Mitu tegelast esineb seeles epopöas?

V: 170

6. Kust tuli A.H.Tammsaare romaanis “Tõde ja õigus” Pearu Vargamäele?

V: Tuhalepasta

7. Paljud O.Lutsu “Kevade” tegelased on tuntud ainult perekonnanimega. Mis oli Lesta eesnimi?

V: Mikk (see selgub alles “Sügisest”)

8. Raja Teele abiellus Joosep Tootsiga. Kellega abiellus Arno Tali?

V: Virve Kiviga

9. Oskar Lutsu näidendis “Tagahoovis” elasid “Villa Hortensias” mehed Trei, Soi ja Trumli

Sass. Kes olid nad oma elukutselt?

V: Vastavalt maaler, kärner ja plekksepp

10. 28.juulil 1865.a. ilmus “Eesti Postimees” L nimetähe all Lydia Koidula esimene trükis avaldatud luuletus. Millise väga tuntud luuletusega ta debüteeris?

V: “Kodu” (Meil aiaäärne tänavas...)

11. Kes oli see eesti kirjanik, kes esimesena maeti Tallinna Metsakalmistu nn. Kirjanike künkale? Hauale ei pandud ühtegi pärga, vaid nende ostmiseks määratud raha maksti vaestekassasse.

V: Eduard Vilde

12. Millist sõna on eestikeelses piiblis kasutatud kõige rohkem – 46 227 korda? See sõna on ka eesti keele sagedamini kasutatavate sõnade pingerea eesotsas.

V: “ja”

Suur tänu küsimuste koostajale, Tõhela raamatukogu juhatajale Silvi Rannale.

Kirsti saab auhinnaks raamatu omal valikul.

Elu keerleb ümber raha

(algus septembrikuu lehes)

RAHAOLUD EESTI VALLUTAMISE EEL JA AJAL VALLUTAJA MAADES.

Saksa aladel nii nagu mujal Kesk- ja Lääne Euroopas oli mündisüsteem säilinud Karolingide ajastust. Münditi põhiliselt hõbedenaare ehk penne, harva ka poole- ja veerandenaariseid. Karolingide mündisüsteemi kaaluühikuks oli nn. Karl Suure nael, mis jagunes 20 soliduseks (killingiks) a 12 denaari (penni). (Karolingide rahasüsteem oli kehtiv Inglismaal kuni 1971.aastani - 1 nael = 20 shillingit = 240 penni.)

XI saj. võeti Kesk- ja osalt ka Lääne-Euroopas mündikaaluna naela asemel kasutusele põhja-germaani päritoluga

mark. Saksamaal hakati marka pidama 16 naelase pooleks ja nii jagunes mark 8 untsi, 16 loodi, 32 sentiini ja 64 kventiini. Puudus aga täpne mõõtetehnika ja algühik. Tekkis rida kohalikke marku, neist sai üldtunnustatuks Kölni mark - 233,85g. Kölni mark levis mündi ja väärismetalli kaaluühikuna Kesk- ja osalt ka Lääne-Euroopas. Hiljem tuli kasutusele ka Lüübeki mark — see oli võrdne Kölni margaga.

Juba XI saj. hakati naelast hõbedast vermima rohkem kui 240 penni, mis muutis penni kaalu väiksemaks. Endiselt loeti aga 240 penni naelaks ja 12 penni soliduseks. Marga tulekuga ei muutunud midagi — pennid muutusid järjest kergemaks. Nii tuli

kaalumarga kõrvale arvestusmark. Kaalu vähenemisega muutusid pennid ikka õhemaks ning XII sajandi teisel veerandil hakati neid kohati vermima ainult ühelt poolt (nn. brakteaadid). Vastandina mündi kaalu vähenemisele ei “lahjendatud” mündihõbedat kuni XII sajandi keskpaigani. Mündid vermiti nii puhtast hõbedast kui tolaeagne metallurgia lubas toota, see oli 900 — 930 ‰.

Võrreldes Saksamaaga olid teised Baltimaid ümbritsevad maad vermimises ja rahanduses kaugelt taga. Ojamaa kui Läänemere kaubanduskeskus oli teatud mõttes erand. Saksa kaupmehed tõrjusid XII saj. kohalikud turult välja ja võtsid põhikaubanduse üle. (järg lk 4)

(algus lk 3) Münte hakati Ojamaal vermima alles XII sajandil, kuid mündi kaal kahanes siin mingil põhjusel väga kiiresti — nii vermiti XIII saj. algul juba kaalumargast 4 1/2 marka penne. Balti rahvastel, eriti eestlastel olid Ojamaaga tihedad kaubanduslikud suhted ja nii ei olnud Ojamaa mündid neile võõrad. Saksa kaupmehed Ojamaalt etendasid suurt osa Baltimaade koloniseerimisel, eriti Riia linna rajamisel ja töid kaasa ka Saksa arvestus- ja mündisüsteemi. Ojamaa mündisüsteem erines Saksa süsteemist juba oma kaalu poolest. Nimelt oli Ojamaal kasutusel arvatavasti Rootsi mark 208 g. Peale selle jagunes Ojamaa mark nagu mujal Skandinaavias 8 ööriks a 3 öörtugi ja öörtugis oli 12 penni. Seega oli ühes Ojamaa margas 288 penni. Nagu näha oli vahe Saksa margaga tuntav nii kaalus kui arvus. See tõi kauplemisel kaasa pennide (põhiline vermitav münt antud ajajärgul) tükikaupa arveldamises raskusi ja nii oligi kauplemisel suuremate summade tasumisel kasutusel nn. kaaluhõbe. Kaaluhõbe võis olla nii müntides kui kangides. Kaaluhõbe hakkas taganema kuldmüntide ees XIV sajandi lõpu aastakümnetel ja kaob peaaegu täielikult järgneval sajandil. (Üks suurimaid kaubatehinguid toimus ju 1347 aastal. "...ostis Preisi kõrgmeister Hindrik Tüsemere kuningas Waldemar III ja tema venna Otto käest ära Harju ja Viru maakonna ühes kolme linna ja lossiga, nimelt Tallinna, Rakvere ja Narva kõigi õiguste ja vabadustega 19 000 marga eest puhtas hõbedas Kölni kaalu järgi. See kaup tehti kindlaks Marienburi majas Preisimaal, aastal 1347, jaanipäeval." Nii kirjutab Balthasar Russow oma "Liivimaa kroonikas" (Tartu 1920, lk. 44.). Sellest tehingust nähtub nii kaaluhõbeda kui ka Kölni marga tähtsus Euroopa, eriti aga Baltimaade ja Eesti kaubanduses. (Huvitav, palju see tänapäeva hindades maksab? Teeme arvutused: 19 000 marka on 4443,15 kg hõbedat. See teeb 142 850,5 oz (untsi) ja maailmaturu keskmiseks hõbeda hinnaks 2001.a. suvel oli 4,55 US dollarit ja seega maksis Põhja-Eesti tänapäeva hõbeda hinnas 649 969,78 US dollarit või veidi üle 11,5 miljoni Eesti krooni.

Selge on see, et niimoodi me seda võtta ei saa — hinna mastaabid on 700 aasta jooksul ikkagi tohutult muutunud ja hõbe oli tollal Euroopas tunduvalt kallim. Sel ajal olid ju avastamata suured hõbedamaardlad Euroopas ja ei toodud teda sisse ka Ameerikast.)

RAHAOLUD BALTIMAIL JA EESTIS KUNI LIIVI SÕJANI

Baltimaade vallutamine sakslaste poolt läks üsna usinalt. 1202. a. loodi Mõõgavendade Ordu just Eesti vallutamiseks. 1202.-1227. aastatel vallutati Eesti täielikult. Mõõgavendade Ordu sai Põhja-Eesti vallutamisel lüüa ja kutsus appi Daani. Daani valitsemise alla jäi 1219.-1220. aasta vallutuste tulemusena Revala, Harju, Viru ja Järvamaa (nende alade müügist oligi eelnevalt juttu). 1227. aasta vallutuste tulemusena ka Saaremaa koos Lääne-Eesti aladega. 1228. aastal loodi Daanile alluv Saare- Lääne piiskopkond. Kuna Mõõgavendade Ordu oli sõja käigus muutunud väga nõrgaks, ühines ta Liivi orduga ja ülejäänud Eesti alad jäid Liivi ordu alla. 1224. aastal loodi Ugandist, Jogentaganast, Soopoolisest ja osast Vaigast Tartu piiskopkond. Eesti oli nüüd vallutatud ja jaotatud — võis hakata valitsema. Kuna Ojamaa sakslastest kaupmehed olid usinad abilised Baltimaade vallutamisel, siis ei tahtnud nemadki oma osast ilma jääda. Piiskop Albert lubaski 1211. aastal Ojamaa kaupmeestel hakata välja andma oma raha Ojamaa mündialuse järgi, kuid teise välimusega (vahetegemise võimalus pidi olema). Riia pennid vermiti brakteaatidena — tuli ju 1 margast hõbedast vermida 4 ¼ x 288 = 1296 penni. XIII saj keskel läks olukord veelgi hullemaks — ühest margast hõbedast hakati vermima 4 ¼ asemel 6 marka penne s.o. 1728 penni. Tallinnas alustati müntimist XIII saj keskel olles Daani valduses. Münditi samal mündialusel nagu Riiaski. 1265. aastal määras kuninganna Margarethe, et margast puhtast hõbedast löödaks 6 marka ja 2 ööri penne. Nii et ka siin penni väiksemaks muutumine.

Tartus alustati samuti müntimist XIII sajandil ja samuti Riia mündialusel. Enam-vähem ühtne mündisüsteem püsis kogu Vanal-Liivimaa kuni selle kokkuvarisemiseni XVI saj. keskel. Kõikide müntlate mündid olid käibel üheõiguslikult kogu maal ja see hõlbustas kogu elu-olu ja kaubanduse arengut. Tegelikult võisid münte vermida kõik maahärrad, kuid teostada suutsid seda vaid Riia peapiiskop, Tartu piiskop ja ordumeister. Müntimiseks vajalik hõbe saadi Saksamaalt ja sealt toodi ka tehniline personal. Keskaja rahaolusid iseloomustab käibelolevate mündiliikide kirevus ja Liivimaa ei olnud selles suhtes erand. Vaatamata oma müntlate tööle liikus XIII-XIV saj. hulgaliselt võõraid, eriti aga Põhja-Saksa linnade münte. Eelistati neid münte, mille hõbedasisaldus oli suurem — Lüübeki ja selle mündialusel Hamburgis ja Lüneburgis vermitud denaare. Jagunes ju Lüübeki arvestusmark 16 killingiks a 12 penni s.o. 192 penniks ja Riia arvestusmark 36 killingiks s.t. 432 penniks. Kui Liivimaa XIV saj teisel veerandil pennide vermimine lõppes, asusid Lüübeki pennid nende asemele. Üldiselt olid XIII-XIV saj Liivimaa oma müntidega kõrvuti käibel peaaegu kõikide Lääne- ja Põhjamere äärsete maade mündid. XIV-XV saj. toimus kõikjal müntide väärtuse langus. Nagu eelnevalt nägime, tõi pennide arvu suurendamine kaasa arveldusmarga tekkimise ja kaaluhõbeda kasutamise kaubanduses, siis nüüd tuli kasutusele ka tunduvalt madalama prooviga hõbe. Hõbeda proov keskajal räägati loodides. Margas oli 16 loodi; kui metallisegus oli hõbeda margas 14 loodi ja vaske 2 loodi, siis nimetati seda 14 looeseks hõbedaks. Kui seni püüti margast hõbedast vermida võimalikult rohkem münte, mis viis brakteaatide vermimiseni, siis nüüd lisandus sellele veel ka madalamaproovilise hõbeda kasutamine. See oli üldine nähe. Näiteks Riia mark oli 1368.-69. aastal võrdne 36 Lüübeki killingiga, siis 1407. aastal ainult 25 killingiga. Samal ajal sisaldas 36 Lüübeki killingit 1375. aastal u. 116 g hõbedat, siis 25 Lüübeki killingit sisaldas 1407. aastal veel ainult u. 67 g hõbedat.

(järg lk 5)

Selline müntide pahendamine muutus vaata et igapäevaseks nähtuseks Eesti vermimiskodades. Eriti oli selle poolest kuulus Tartu piiskop Dietrich Damerov (1379-1400). Selline müntide väärtuse kukkumine mõjus halvasti majandusele ja nii keelasid maahärrad 1420. aastal kaheks aastaks vermimise kõikides müntlates.

1422. aastal tuldi välja uue mündiseadusega, seda muudeti 1426. aastal Valga maapäeval. Senine mündiseadus põhines Ojamaa mündialusel — Riia mark = 8 ööriga = 24 öörtugiga e. artigiga = 288 penniga. Uue mündiseaduse alusel Riia arvestusmark = 48 ööri = 36 killingit = 144 öörtugi e. artigi = 432 penni = 864 šerfiga. Artigid, pennid, šerfid vermiti hõbedas ja vase segust pooleks st. 8 loesest hõbedast.

Uus süsteem ei olnud aga püsiv — juba 1430. aastal vähendati väikeste müntide hõbedasisaldust. Jätkus edasine müntide allakäik — vähenes nende kaal ja hõbedasisaldus. 1506. aastal tuli 15,5 loesest hõbedast vermida juba 18 arvestusmarka münte. Selleks ajaks olid käibelt kadunud šerfid ja artigeid hakati nimetama pennideks (nii et tegelikult kadus ka vana penn). Rahasüsteemiks oli nüüd mark = 4 veeringuga (ferding) = 36 killinguga = 108 penniga. Erinevate müntide vermimisel kasutati erineva puhtusega hõbedat: nii vermiti veeringuid ligi 15-, killinguid 4 1/2 - kuni 4 3/4 - ja penne 3 1/2-loesest hõbedast. Peamündiks jäi killing ja selle kõrval veering, 1/2- ja 1-margaseid münditi vähesel määral. Kuna veeringu hõbedasisaldus oli võrreldes teiste müntidega suurem, siis hakati veeringuid üles ostma (eriti venelased) ja veeti Eestist välja. Et takistada veeringute väljavedu, kõrgendas ordumeister 1532. aastal veeringu hinda 12 killingini. Madalama hõbedasisaldusega veeringute vermimise järel aga alandati see uuesti 9-le killingile.

1557. aastal andis ordumeister Wilhelm v. Fürstenberg Riia mündimeistrile Tomas Rammile uue mündimääruse (see hakkas kehtima loomulikult ka teistes Liivimaa müntlates) ja selle järgi tuli vermida münte järgmiselt:

penne 2 1/2 - loeselt hõbedas margast 568 tükk s.o. 5 marka 9 killingit 1 penn,

killingeid 3 - loesest hõbedas margast 198 tükki s.o. 5 marka 18 killingit,

veeringuid 9 1/4 loesest hõbedas margast 72 tükki s.o. 18 marka, poolmarku 9 1/4 loesest hõbedas margast 36 tükki s.o. 18 marka.

1558. aastal algas sõda Venemaaga ja see lõi Liivimaa mündialuse täielikult segi. Vaja oli sõjapidamiseks raha ja nii hakkasid ordumeister kui ka peapiiskop müntide hõbedasisaldust tugevalt vähendama ning tekitasid rahanduses täieliku kaose. Seda ei olnud aga enam kauaks: 1558. aastal lõppes müntimine Tartus, 1561. aastal ordumeistri poolt müntimine Tallinnas ja 1565. aastal peapiiskopi poolt müntimine Riias.

Kuldmünnte sellel ajajärgul Eestis ei vermitud, käibel olid Euroopast või Skandinaaviast siia maile kaubandusega sattunud mündid. Vahepeal võeti isegi seadus vastu, et kuldmündid ei sattuks talurahva kätte ja nii olid need liikvel põhiliselt linnades.

Väga lühidalt on nüüd vaadeldud rahanduse arengut ja olukorda Eestis ja lähemas ümbruses veidi rohkem kui 300 aasta vältel. Sel ajal oli vääringuks hõbe ja mündialus oli Liivimaal ja ka naaberriikides põhiliselt ühesugune. Kõikjal oli ka üks ja sama häda — tegeldi küllalt ulatuslikult müntide pahendamisega, see oli tihtigi tingitud sõdadest ja kindlasti ei mõjunud selline tegevus kaubandusele hästi.

Järgnevalt vaatleme erinevates kohtades vermitud müntide arengut ja põhilisi tunnuseid.

TARTUS VERMITUD MÜNTIDEST

Kui 1224. aastal loodi Tartu piiskopkond, sai esimeseks Tartu piiskopiks Riia peapiiskop Alberti vend Hermann de Bekeshovede. 1224. aasta detsembris andis saksi kuningas Heinrich neile mõlemale riigivürsti seisuse, mis tõi kaasa ka rahalöömise õiguse. Millal aga Tartus rahalöömisega algust tehti, ei ole

täpselt teada. Esialgu löödi ainult brakteaate ja väikesi artigeid (huvitav on märkida, et 1914. aastal Emajõe süvendustööde ajal leiti terve koorem s.o. 2000 brakteaati kaaluga 240-260 kg hõbedas). Puuduvad igasugused kirjad — on ainult Tartu vapp. Tartu piiskopkonna ja linna kaitsepühakuteks olid apostlid Peetrus ja Paulus. Nii on Tartu vapil Andrease ristina asetatud võti ja mõök. Võti sümboliseerib Peetrust ja mõök Paulust.

Nagu öeldud, pole vanemate rahade vermimisaega võimalik kindlaks määrata, sest neil on ainult piiskopameti vapp ilma ühegi muu pealkirja ja tunnusetähe. Hilisematel rahadel on juba piiskoppide ristnimed ja ka nende perekonnanimed, mille järgi on võimalik määrata ligikaudne vermimisaeg ja veel hilisematel on juba vermimise aastaarv mündil.

Mündi teisel küljel on tavaliselt Tartu piiskop-ameti vapp (Tartu vapp) Andrease ristina võtme ja mõõga näol. Kui raha ühel poolel oli pealkirjaks piiskopi nimi, siis teisel pool on pealkirjaks MONETA NOVA TARPATENSIS ja seda väga mitmesugustes lühendites - MONE NOVA TARPAT, TARP, TAR TA, T jne. Esimesed, ajalisel dateeritavad rahad Tartus, on löödud 1346. aastal ametisse valitud piiskop Joh. I Vyffhuseni ametiajaga ja viimased mündid Tartus on vermitud 1558. aastal piiskop Herman II Veselini ametiajal. 1346.-1558. aastatel vermiti Tartus 19 piiskopi raha, kokku oli neid 82 erinevat münti ja 12 + 9 münti on ajalisel määramata. Tartus on vermitud brakteaate 14, artigeid 15, killingeid 39, feringuid 24 erinevat varianti, peale nende veel poole margaline 1557. aastal ja margaline 1522. aastal. Seda muidugi seniste leidude põhjal — keegi ei oska ju öelda, millal leitakse (kui leitakse) järgmine aare ja millega see võib meid üllatada.

Rahalöömise Tartus lõpetas alanud Vene-Liivi sõda. Venelased vallutasid 1558. aastal Tartu, võtsid 23. augustil piiskopi vangi ja viisid Moskvasse. Tartu piiskop Herman II Veselin suri Moskvast 1563. aastal.

Ago Lasn

Tervis Tervis Tervis Tervis Tervis Tervis Tervis Tervis Tervis Tervis Tervis

Rinnavähi eest ei ole kaitstud ükski naine. Haiguse õigeaegne avastamine võib päästa sinu ema, sinu õe, sinu tütre, sinu enda elu.

Fakte vähi kohta: Eestis haigestub oma elu jooksul vähki iga 3.mees ja 5.naine.

Rinnavähki haigestub Eestis üle 500 naise aastas.

Ligi 25% rinnavähi juhtudest on avastamise hetkel kaugelearenenud staadiumis.

Rinnavähki haigestub üha enam noori naisi.

USA-s haigestub elu jooksul rinnavähki iga 8., Suurbritannias iga 12. ja Eestis iga 25.naine.

Rinnavähki ei ole võimalik vältida, kuid tervislik elustiil vähendab haigestumise riski tunduvalt.

Varases staadiumis avastamise korral on rinnavähk hästi ravitav ning ravi pikendab elu paljude väärtuslike aastate võrra.

Eesti Vähiliit on mittetulunduslik organisatsioon, mille eesmärgiks on kaasa aidata vähktõvevastase võitluse

ideede ja strateegia väljatöötamisele Eestis, elanikkonna teadlikkuse edendamisele, haigete elukvaliteedi parandamisele ja vähiga seotud sotsiaalsete probleemide lahendamisele.

Avoni võitlus rinnavähiga sai alguse USA-s 1993.aastal ja on nüüdseks laienenud üle kogu maailma. Üksnes USA-s on selle aja jooksul kogutud üle 11 miljoni dollari.

Eestis alustas AVON koostööd Eesti Vähiliiduga 1998.aastal. Esimesel aastal müüdi raha kogumiseks kalendrid ning saadud 50 000 kr eest trükiti infomaterjale. Teisel aastal koguti krookusekujuliste rinnanõelte müügiga 93 000 krooni, mis kanti mobiilse mammograafi ostmise fondi. Käesoleval aastal alustasime augusti lõpul **uute kaunite rinnanõelte müüki**, eesmärgiga anda veel üks panus mobiilse mammograafi ostmiseks. Kogu märkide müügist saadav tulu kantakse üle Eesti Vähiliidule – AVON'i konsultandid ega firma aktsioonist kasu ei saa.

Kutsume kõiki firmasid ja eraisikuid toetama Eesti Vähiliitu. Ostes igale oma töötajale või endale kauni kuldse või hõbedase rinnanõela, annad oma panuse võitlusesse rinnavähiga. Kogu märkide müügist saadav tulu kantakse mobiilse mammograafi ostmise fondi. Märgi hind on 25 kr.

Ilunõela ostmiseks võta ühendust Avoni konsuldandiga (Tõstamaal – Lea Rannik -Tõstamaa Raamatukogus, tel 96 184)

Oodatud on ka Sinu panus!

Kriitikast, kriitikuist ja enesekriitikast

Need, kes pälvivad kiitust, suudavad kõige paremini taluda kriitikat.

A.Pope (1688-1744), inglise luuletaja ja näitekriitikanik

Kriitika on nagu vahuvein; pole midagi vastikumat, kui see on halb, ega midagi suurepärasemat, kui see on hea.

C.Colton (1780-1832), inglise kirjanik-moralist

Kus pole kriitikavabadust, seal ei saa meeldiv olla ka kiitus.

Beaumarchais (1732-1799), prantsuse näitekriitikanik

Kriitika pole kunagi surmanud seda, kes peab elama, ja kiitus pole kunagi elus hoidnud seda, kes peab surema.

Chateaubriand

Kerge on autorit arvustada, kuid raske teda õigesti hinnata.

C. Colton

Et omada kritiseerimisõigust, tuleb uskuda mõnda tõesse.

M. Gorki

Nagu arstim ei saavuta oma eesmärki, kui annus on liiga suur, nõndasamuti ka laitus ja kriitika, kui need ületavad õigluse piiri.

A. Schopenhauer

Kriitika võtab sageli puult ussid ja õied üheskoos.

Jean Paul

Ristsõna

Koostas: Vello Tamm

NO KÕULGE...

J **A**

Eesti
ehitusbõrs

Kõide

Valu välj.
Arst
Kirre
Voodipesu

Närvi
haigus
Keiser on ...

Umbes
Moikama
Asutus
Lennuk

Raudne ...
Era Kõrg-
kool
Tund

Kest
Ving
Sõna-
seletus

... Aru
Spordi
firma
... Veesaar

Elukutse
...st
(silmaarst)
Veer. ese

2001.
Remondi
shit. valts.
...sum

poolus
Vanaisa
Estonian ...

Kivid
sõiduvees
Liiklus-
märk

Teener
Näriline
Inch
tähis

... Raadio
Nõuk.
liiklus
polit.

Kohuse-
täitja
Anno
Domini

Kirde
Eesti

N. Nimi
Liiter
Müts

Energia
salvesti
Eestikütus
Uraan

Kristuse
tulemine
5.
Jagu

Teine pool
Liikuv
Amper

Väikse
raku
Absoluut-
ne rõhk

Varanduse
Aar

Jupiteri
kaaslane

Eesliide

Auto
mark
Eks-
Tesla

Vanalinna
studio
Elektron
volt

Laupäeval, 27. oktoobril

XVIII TÕSTAMAA JOOKS

pikkus 7,5 km,

start kooli juurest 14.30

kirjapanek alates 13.30

osavõtumaks 15 krooni

arvestus veteranide (NV alates 1966, MV 1961), täiskasvanute (N 1967-83, M 1962-83), A (1984-85), B (1986-87), C (1988-89), D (1990-91) vanuseklassides

auhinnad, saun!

LASTEJOOKS

1992 ja hiljem sündinutele, start 14.15, pikkus 700 m, osavõtumaksuta

Õnnitleme oktoobrikuu sünnipäevalapsi

Aastates peidus on rõõmude ootus, neist leiad õnne ja nendes on lootus.	Laura Kornfeldt 87	Maimo Guutmann Evald Jõgisu	60 60	
Oota ja vaata, mis toovad nad tulles, Meie poolt päikest täis päevi Sulle.	Arnold Kaleviste Juhan Hannus Lidia Vanatoa Ella Randi Andrei Kase Niina Allikas Ella Puls	82 82 81 77 76 76 74	Pille Martson Avo Valdre Manivald Pässä	55 55 50
Lilli Ussanova Elviine Jänes Elikonida Metsa	92 89 87	Linda Männamäe Maire Kiirats	72 65	

Tõstamaa rahvamajas alustab tegevust

TÜDRUKUTE KLUBI

alates 12.oktoobrist igal reedel kell 15.00
Oodatakse tüdrukuid alates 3. klassist.

Juhendaja *Merli Mirk*

Tule jälle AEROOBICA trenni alates
9.oktoobrist igal teisipäeval ja neljapäeval kell
19.30-20.30

Treener *Ene Lehtsalu*

Lugupeetud daamid ja härrad, kes te olete
huvitatud meie rahvuslike traditsioonide
jätkumisest – olete oodatud folkloorirühma
igal esmaspäeval kell 11.00

Juhendaja *Tiia Schär*

Püüdes jätkata meie rahvatantsu traditsioone,
ootame teid naisrahvatantsu rühma (veel parem
kui võtad mehe kaasa, siis saab segarühma)
proovile 15.oktoobril kell 19.00

Juhendaja *Tiia Schär*

MÜÜA

Traktor MTZ 0,5. Kaasas käru, vikat, ader,
äke, mutt, hanijalg.

Kartuli vaguja mootoriga, segumasin 0,2 m³

Sõiduauto Ford Fiesta 1,1

Info tel. 96 025

HÄRMA POOD avatud

E – R 10.00 – 17.00

L 10.00 – 15.00

Tõstamaa vallavalitsus soovib 1.
novembriks lammutada lasteaia hoovis
asuva puidust vana lasteaiamaja.
Materjal sobib osaliselt ehitus-
materjaliks ja kütteks.

Lammutaja leidmiseks korraldatakse 15.
oktoobril kell 9.00 vallamajas konkurss.

Info tel. 96 180

**Tõstamaa
valla
ajaleht**

Toimetus:

Lea Rannik Tõstamaa Raamatukogu
Alo Adler Tallinna Tehnikaülikool
Trükkinud OÜ Hansaprint

tel. 96 184

tel. 96 231

lea.rannik@mail.ee

alo.adler@mail.ee